

3. Зарубежная література ХХ века. Пособие для студентов филологических факультетов педагогических институтов / [под ред. Г. Гражданской]. – М.: Просвещение, 1873. – 293 с.
4. Ільницький, О. Відлучення від футуризму / О. Ільницький // Слово і час. – 1992 – № 3. – С. 39–43.
5. Костенко, Н. «Я тми в душі не маю» / Н. Костенко // Вітчизна. – 1986.– № 6. – С. 180–185.
6. Літературознавчий словник-довідник / [авт. – укл. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. – К.: «Академія», 1997. – 752 с.
7. Луцишин, О. Літературне покоління у науково-критичному трактуванні І. Франка / О. Луцишин // Дивослово. – 1997. – № 3. – С. 17–20.
8. Російська література ХХ століття / [під ред. К. М. Новикова, Л. Г. Щепілова]. – М.: Вища школа, 1966. – 372 с.
9. Ткаченко, А. Вступ до літературознавства / А. Ткаченко. – К.: Вища школа, 1987. – 537 с.
10. Томашевский, Б. Теория литературы. Поэтика: [учеб. пособие] / Б. Томашевский. – М.: Аспект Пресе, 1996. – 334 с.
11. Українська Літературна Енциклопедія: в 5 кн. / [ред. кол. І. О. Дзевєрін та ін.]. – К.: гол. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988. – Т.1: А – Г. – 536 с.
12. Шаров, С. В. Методологічні аспекти комп'ютерної підтримки самостійної роботи студентів-філологів: навч.-метод. посіб. – [2-ге видання доп. і перероб.] / С. В. Шаров, Т. М. Шарова / [передмова проф. І. Л. Михайлина]. – Харків: Федорко, 2014. – 200 с.
13. Шарова, Т. М. Теоретичні аспекти дискурсу українських письменників 20–30-х рр. ХХ ст.: тематичний спектр та рецептивна естетика // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія / гол. ред. К. В. Балабанов; відп. ред. серії С. В. Безчотнікова. – Вип. 10. – Маріуполь: МДУ, 2014. – 124–132 с.

УДК 821.161.2

Т. М. Шарова, О. В. Першина

ПОЛЕМІЧНИЙ ПІДТЕКСТ ТВОРІВ П. ГУЛАКА-АРТЕМОВСЬКОГО

У артыкуле прадстаўлена творчасць П. Гулака-Арцемоўскага. Акцэнтуюцца ўвага на асаблівасцях яго літаратурнай дзейнасці. Адзначаецца, што творчая спадчына П. Гулака-Арцемоўскага была вядомай і актуальнай яшчэ пры яго жыцці. Для яго творчасці характэрны палемічны падтэкст, які дазваляў яму пашырыць свой круггляд і правільна трактаваць тэматыку твораў іншых мастакоў слова.

У развітку украінскага художняга слова особліва важлівым е період становлення новай украінскай літаратуры, що охоплюе досить трывалий праміжок часу. Упродовж перших чотырох десятиріч ХІХ ст. процес становлення новай украінскай літаратуры завершився. Творчість перших класіків новай літаратуры – І. Котляревскаго, П. Гулака-Артемовскаго, Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінкі, О. Афанасьєва-Чужбінскаго, Л. Боровиковскаго, В. Забіли, М. Петренка – характэлізуецца віразнымі просвітительськімі засадамі. Серед когорты украінських пісьменніків означенаго часу значне місце посідае творчість П. Гулака-Артемовскаго.

Ще за жыття творчість П. Гулака-Артемовскаго була визнана найкращою в оцінці критіків та літературознавців. Аналіз стану досліджэння пытання сучасных рэцепцій свідчыць про постыйну увагу вчених різних галузей знання до пытання творчасці П. Гулака-Артемовскаго на теоретичному й практычным рівнях. У працях

П. Федченка, І. Пільгука, Б. Деркача, М. Павлюка розглядаються окремі аспекти творчості українського письменника на загальному тлі літературного процесу.

Кращі твори П. Гулака-Артемівського збагатили культуру українського художнього слова. Гідним є внесок поета в розвиток українського вірша, зокрема завдяки майстерному використанню ним різностопного ямба, коломийкового вірша. Згадуючи ім'я письменника, слід пригадати формування та появу нових літературних жанрів, таких як: філософський вірш, віршові гумористичні оповідання, балади, байки, скоромовки. Не менш актуальними є прозові твори, які виникли у цей час. В змісті творів означеного періоду можна побачити збагачення до творчого оновлення, а також суттєве вдосконалення українського віршування.

Поет і науковець прагнув до зміцнення українських традицій зі світовими зразками художньої творчості. Тут слід говорити про зміцнення української і світової культури та літератури на європейському рівні. Такі позиції дозволили письменникові висунути свою персоналію в ряд першочергових кращих та авторитетних митців слова та сформувати власну манеру письма, світогляд. Це відбулося після виходу в світ перших поетичних творів П. Гулака-Артемівського, які закріпили за письменником новаторський підхід до створення художніх творів. Художні твори письменника з цього часу стали вважати класикою української літератури.

Слід акцентувати увагу на тому, що остання переробка письменника, перш за все, мало не вдвічі більша за оригінал: ста двадцяти чотирьом рядкам “Пані Твардовської” відповідає двісті вісім рядків української переробки, при досить точному збереженні всіх сюжетних деталей і при відсутності скільки-небудь значних епізодів, введених автором переробки. Збільшення обсягу балади викликане значним поширенням і конкретнішим, ніж у польському оригіналі, показом окремих побутових деталей. Так, після першої ж строфи, яка відповідає першій строфі оригіналу, в українській переробці йдуть ще дві, що розвивають картину гучної народної гулянки:

Ріжуть скрипки і бандури,
Дівчата гопцюють;
Хлопці, піт аж ллється з шкури,
Коло їх гарцюють.
Бряжчать чарки, люльки шкварчать,
Шумує горілка;
Стук, гармидер, свистять, кричать,
Голосить сопілка [2, с. 111–112].

Трохи далі, перед розповіддю про три витівки Твардовського у корчмі (обернув вояка на зайця, адвоката з трибуналу – на пса, з носа шевця наточив житнівки), П. Гулак-Артемівський вводить цілу строфу, яка дає, так би мовити, загальну характеристику поведінки веселого шляхтича:

В батька й матір отамана
І громаду лас;
Скрутив жида, як гамана,
Ще й вусом моргає! [2, с. 111–112].

Значно поширились, обросли побутовими подробицями також інші епізоди балади. Після того, як Мефістофель виконав першу вимогу Твардовського, шляхтич продовжує:

Ну, друзяко, чесна праця!
Тож берися до нової:
В мисці треба іскупатися
Зі свяченою водою”.
Мефістофеля аж трусить,
Піт його холодний криє; –

Та пан каже – слуга мусить!
Лізе в воду він по шию.
Звідти вискочив, мов п'яний.
Пирхнув “пирх!” –тоді лукаво:
“Ну, тепер ти наш, мосьпане,
Я зробив найтяжчу справу [2, с. 121–122].

У переробці П. Гулака-Артемовського ця сцена пожвавлена низкою побутових та фольклорно-легендарних подробиць:

Виграв справу! Бач, псяюха,
Задихавсь, мов скажений,
Ну, тепер скупайсь
По вуха в водиці свяченій”.
“Змилуйсь, свате, я в сій зроду
Лазні не купався”.
Скорчивсь, зморщивсь –
Шубовсть в воду
Та й назад порвався...
Крюкають, кавчать, мекечуть
Всіма голосами:
То завують, то шепечуть,
Бряжчать ланцюгами! [2, с. 110–111].

Тут П. Гулак-Артемовський не лише ввів у свою переробку побутові деталі, відсутні в баладі А. Міцкевича, – він включив також низку подробиць з народних переказів про пана Твардовського, поширених на Правобережжі [5, с. 17]. Саме таким чином з'явилась в українській переробці згадка про зграю птахів, що злетілись на дах корчми, в якій відбувався останній торг Твардовського з дияволом. Розповіді про це ще в дитинстві міг чути український поет.

Значно ширшим, порівняно з польським оригіналом, стає у переробці П. Гулака-Артемовського кінець балади: п'яти заключним строфам А. Міцкевича відповідають чотирнадцять строф української переробки! З них останні чотири являють собою ніби виголошене самим Твардовським повчання в зв'язку з ганебною втечею чорта; не пов'язане безпосередньо із сюжетом балади, воно варіює широко поширені в народі казки й анекдоти на тему “жінка сильніша за чорта” і т. д. Можливе, проте, й інше пояснення цієї кінцівки:

П. Гулакові-Артемовському, класику за естетичними переконаннями й літературним вихованням, така кінцівка могла здатися конче потрібною для чіткішого жанрового визначення його переробки, – ця кінцівка зближувала цю останню з близьким їй жанром повчальної “байки”, “казки”.

У баладі А. Міцкевича, як уже зазначалося, відносно мало використано народну мову, художні засоби народної поезії; народна легенда викладена в нього літературною мовою, часто зустрічаються книжні слова й звороти. Книжного походження імена диявола – Мефістофель, Вельзевул. Явно книжного походження й порівняння Твардовського з пашою, згадка про (договір) “сугогар” “на волячій шкурі” [6, с. 123].

Подібні літературно-книжні слова й звороти в переробці П. Гулака-Артемовського або зовсім знято, або замінено відповідними народними виразами. Так, “сугогар” перетворився на “папір”, “лист”, зміст якого – для більшої переконливості – наведено цілком, знов-таки у відповідності з народними легендами.

Друкуючи український переспів гетевської балади у “Вестнике Епропы”, видавець журналу М. Каченовський додав до нього велику передмову, в якій говорить про лист П. Гулака-Артемовського до нього, “про деякі особливі причини, що спонукали його передати своєю рідною мовою баладу Гете”. У листі цьому поет

пояснював, що “між іншим і заради цікавості хотів він спробувати.: чи не можна малоросійською мовою передати почуття ніжні, благородні, піднесені, не змушуючи читача чи слухача сміятися, як від “Енеїди” Котляревського і від інших, з тією ж метою написаних віршів?” Вказуючи далі на деякі народні пісні малоросійські, на пісні надзвичайно ніжні, дуже зворушливі він (П. Гулак-Артемівський), з благородною невпевненістю за успіх, видає свою баладу лише як просту спробу. Доля цього вірша буде вирішена знавцями й любителями малоросійського слова. Нам лишається тільки відзначити одну обставину: як у “Твардовському” автор витримує тон чоловічогайдамацький, так тут він сприймає жіночий малоросійський спосіб висловлення” [3, с. 11].

Переробляючи баладу Й. Гете, П. Гулак-Артемівський значно ближче, ніж у попередніх переробках з І. Красіцького чи А. Міцкевича, дотримувався оригіналу, і лише один–два рази дозволив собі відійти від нього. Так, два короткі рядки (наводимо їх у перекладі Івана Франка):

На поплаво глядить,
Сидить тривожно, тихо так... –
Він розгорнув у цілу картину:
На поплавець глядить і примовля:
“Ловіться, рибочки, великі і маленькі!”
Що рибка смик, то серце тьох!..
Серденько щось рибалочці віщує:
Чи то тугу, чи то переполах,
Чи то коханнячко?..
Не зна він, а сумує [2, с. 38].

В українському переспіві тривожні почуття й настрої Рибалки ніби підготовляють появу спокусниці-русалки, яка змальовується цілком у дусі народних повір'їв і казок. Вона:

І косу зчісує, і брівками моргає [2, с. 38].

Тим часом у Й. Гете почуття Рибалки контрастують цій появі(він сидить “спокійний і холодний до глибини серця”), з фольклору запозичена примовка Рибалки: “Ловіться, рибочки, великі і маленькі”, а також такі форми, як “смик”, “тьох”, “аж гульк” (звуковідтворення) та ін. [7, с. 165].

Твори П. Гулака-Артемівського мають гумористичний підтекст, але іноді вони настільки реальні, що читачеві може здаватися, що автор справді узяв їх із життя. Тут слід акцентувати увагу на правді життя, яка зринає майже у всіх творах письменника. Про різні аспекти правди життя можна ознайомитись у публікації Шарової Т. М. та Супрун С. О., де науковці наголошують на тому, що без правди в житті важко жити. Іноді заглиблюючись у реалії повсякденного життя, митцю легше висловити власну думку [8, с. 239].

В очах сучасних читачів переспів П. Гулака-Артемівського виправдовував даний йому підзаголовок: “Малоросійська балада”. Можна погодитися з П. Филиповичем, який так оцінював “Рибалку”: “Перша спроба пересадити романтику в українську поезію була тому вдала, що знайдений був свій ґрунт, на який можна було пересаджувати, і на цьому ґрунті народної поезії, народної творчості виросла квітка, відмінна від німецької – простіша, живіша, ніжніша, навіть інше слово тут можна вжити – сентиментальніше, бо сентиментальність не єсть уже нудна наївна манерність, як іноді говорять критики”[1, с. 12].

Слідом за “Твардовським” і “Рибалкою” в тому-таки “Вестнике Европы” в 1827 р. були надруковані два вірші П. Гулака-Артемівського “До Пархома” – переробки двох од Горація. Переробки ці були написані протягом двох днів, 4 – 5 листопада 1827 р. Через чотири роки (20-26 лютого 1832 р.) були написані ще три переробки. До нас не дійшли якісь інші твори поета за цей період. Ця обставина вже сама по собі вказує на аж ніяк

не випадковий і скороминущий інтерес П. Гулака-Артемовського до творчості римського поета. А гучний успіх “гараськових од” у кількох поколіннях українських читачів змушує спинитися на них докладно.

“Гараськові оди” звичайно згадують як особливо переконливе свідчення приналежності П. Гулака-Артемовського до “школи Котляревського”, як доказ усвідомленої ним неможливості вирватися з-під влади бурлеску, яким позначений весь початковий період розвитку української літератури в ХІХ столітті. В переробках П. Гулака-Артемовського високий тон оригіналу підміняється “підлим” (замість фалерну – кухоль горілки, замість затишної дуки – галасливий шинок); класичній темі надається українська орнаментация.

Хоч якими переконливими здаються нам ці порівняльні спостереження, вони побудовані на естетичних нормах нашого часу, позбавлені історичної перспективи й тому, по суті, невірні. На початку ХІХ століття переклади римських авторів (особливо Горація) російською мовою з одночасним “пристосуванням” їх до “російських звичаїв та обставин” були явищем дуже поширеним і породженим аж ніяк не бажанням обов’язково “знизити” оригінал, перевести його в план бурлеску або, як тоді казали, “перелицювати”. “Пристосування” зумовлювалось принциповими міркуваннями, прагненням зробити даний текст доступнішим, ближчим, зрозумілішим російським читачам. У цьому зв’язку не можна не згадати ім’я В. Капніста, який працював над перекладами од Горація більш як двадцять років і написав ряд наслідувань римського поета.

П. Гулак-Артемовський у своїй переробці цілком зберіг композиційну схему оди Горація, проте послідовно “українізував” її, адресуючись одночасно до певного кола осіб, своїх знайомих, орієнтуючись на певні події свого часу. Цілком природно Вальгія замінюють Терешко й Одарка (очевидно, живі люди, а не вигадані імена), замість юнака Міста згадується їхній син Влас.

Нарешті, замість імператора Августа з’являється “білий цар” і замість “телопів кінних, потиснених в своїм краю” – “ляхи” (польське повстання 1831 р. було незадовго перед цим придушене царським військом). Те ж саме польське повстання дало поетові привід розгорнути два останні рядки оди Горація в цілий панегірик князеві Репніну – “Хведоровичу” (тобто Іванові Федоровичу Паскевичу, який керував придушенням повстання), усім “козакам” і “москалям”, що дали “ляшкам тут школу”. Випадкова заключна ланка в низці поетичних образів оди Горація була розгорнена тут у цілий значний епізод (знову-таки “відповідно до місцевих обставин”), який у смисловому відношенні повторює Горація, але складає відокремлену, самостійну частину всього вірша [3, с. 94].

У сучасників П. Гулака-Артемовського подібні пристосування од Горація до українських обставин не обов’язково мусили викликати комічні асоціації (виняток становить хіба що “XXXIV Ода Горація, кн. І”). Тут, маємо свідчення М. Костомарова про те, що “для багатьох не стільки був смішний зміст творів Котляревського й Артемовського, скільки слова, вимова, звороти малоросійської мови” [4, с. 129]. Інакше кажучи, будь-який твір українською мовою у багатьох викликав комічний ефект уже самою лексичною незвичністю порівняно із звичними нормами російської мови.

Працьовитість П. Гулака-Артемовського, людини й поета, безсумнівна й очевидна: вона не вимагає ні “благонаміреного лакування”, ні “контрастно-очорнительної ретуші”. Бо ніщо не може закрити основне в творчій постаті поета: його визначної поетичної майстерності, яку ніхто й ніколи не заперечував, та й не міг заперечити, і яка зумовлює законне й природне прагнення нашого сучасного читача раз у раз звертатися до неї.

П. Гулаку-Артемовському вдалося довести, що народний колорит можна передати, не відмовляючись від принципів класичної естетики. Адже, на думку сучасних літературознавців, класична естетика аж ніяк не суперечить використанню

в поезії народно-побутових деталей, засобів уснопоетичної образності. З опорою на праці І. Айзенштока, П. Федченка, І. Пільгука, Б. Деркача, М. Павлюка та ін., досліджуючи особливості естетичного сприйняття дійсності письменником, виявляючи контрасти у біографії та творчості П. Гулака-Артемівського, з'ясуємо все ж таки визначну роль письменника як одного з кращих представників в історії української літератури I пол. XIX ст.

Список використаних джерел

1. Галич, О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. – К.: Либідь, 2001. – 481 с.
2. Гулак-Артемівський, П. Вибрані твори / П. Гулак-Артемівський. – К.: Дніпро, 1989. – 201 с.
3. Гулак-Артемівський, П. Твори / П. Гулак-Артемівський. – К.: Веселка, 1978. – 324 с.
4. Історія української літератури (Перші десятиріччя XIX століття): [підручник] / П. П. Хропко, О. Д. Гнідан, П. І. Орлик [та ін.]. – К.: Либідь, 1992. – 512 с.
5. Історія української літератури XX ст.: [у 5 кн.] / [за ред. В. Г. Дончика]. – К.: Знання, 1995. – Кн. 2., ч. 2. – 351 с.
6. Літературознавчий словник-довідник / [ред. кол.: Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко]. – К.: Видавничий центр "Академія", 1997. – 750 с.
7. Чередун, Б. А. П. П. Гулак-Артемівський / Б. А. Чередун // Гулак-Артемівський П. – К.: Дніпро, 1987. – 155 с.
8. Шарова, Т. М. Реалістичне відтворення життєвої правди у творах І. Маслова / Т. М. Шарова, С. О. Супрун // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозькаакадемія». – Вип. 59. – 2015. – С. 239–241.

УДК 821.161.2

С. В. Шаров, Т. М. Шарова

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ НАВЧАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ «ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ. АНТИЧНА ЛІТЕРАТУРА»

У артыкуле адзначана, што ўкараненне інфармацыйных тэхналогій у прафесійную падрыхтоўку будучага настаўніка-славесніка і практыку навучання ўкраінскай мове і літаратуры прадстаўлены ў розных навуковых даследаваннях. Улічваючы той факт, што інфармацыйныя тэхналогіі развіваюцца хуткімі тэмпамі, гэтае пытанне да гэтага часу застаецца актуальным. У артыкуле падаюцца метадычныя рэкамендацыі да выкарыстання электроннага сродку навучальнага прызначэння «Гісторыя замежнай літаратуры. Антычная літаратура».

Інфарматызацыя сучаснага свету на тлі глабальных дынамічных працэсів зумовляе постыйну увагу до выкарыстання інфармацыйно-камунікацыйных тэхналогій у методичній падготовці майбурнаго вчытэля-словесніка. Як слушно зазначае О. Семиног, «інтэгральным паказнікам якасці падготовки майбурнаго вчытэля-словесніка з урахуванням інфармацыйных тэхналогій є выяв інфармацыйнаї кампетэнцыі у поєднанні з іншымі выдамі прафесійнаї кампетэнцыі (лінгвісцічнаю, літэратуразнавачою, культурознавачою, псіхолога-педагагічнаю тощо), што визначається вміннямі мобілізувати отримані знання та досвід у конкретній ситуації, ступенем самостійнасці, развітком творчых здібнасцей, створенням атмасфэры эстетичнаго задоволення від сприйняття інфармацыі, самага працэсу разумоваї діяльнасці» [1, с. 297].